

САМОРЕГУЛЮВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ І НАУКИ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Стрімкий розвиток генеративного штучного інтелекту (ШІ) та надання загального доступу до розроблених на його основі програм (чат-ботів), відкриває широкі перспективи для використання ШІ у найрізноманітніших сферах людської діяльності. Використання моделей з ШІ створює унікальні можливості з прискорення процесів обчислення та прогнозування даних, обробки й структуризації великих масивів інформації, вдосконаленого пошуку інформації, оптимізації рутинних процедур роботи з документами, навчання та багато інших можливостей. Так, ШІ може використовуватися в підготовці навчальних матеріалів, навчальних середовищ, автоматизації оцінювання та ін. [1].

Завдяки своїй доступності та надзвичайним можливостям технології ШІ активно використовуються в освітньому процесі, що суттєво впливає на його зміст та форми [2]. При цьому, залучення ШІ в сферу освіти відбувається без належного нормативно-правового та методичного забезпечення, хоча головними користувачами ШІ виступають, як правило, здобувачі освіти.

Проте, використання ШІ, особливо в сфері освіти і науки, не лише відкриває нові можливості, а й несе нові ризики, серед яких найбільш очевидними є академічна недобросовісність, зниження освітньої компетентності здобувачів освіти, спричинене можливістю швидкого доступу до необхідної інформації, її автоматичного узагальнення (структуризації), внаслідок чого здобувач може бути не зацікавлений у набутті та не набуває таких важливих навичок, як аналітичне, логічне, інтуїтивне та творче мислення, здатність до узагальнення, осмисленого засвоєння інформації. Зазначені виклики загрожують якості освітнього процесу та досягненню його ключової мети – засвоєння знань та формування гармонійно розвиненої особистості [3].

Попри наявні ризики, недоцільно обмежувати доступ громадян, включаючи здобувачів освіти до можливостей, що їх надає ШІ, адже це може призвести до відставання у питанні вивчення та

використання інструментів ШІ та відповідно суттєвому технологічному відставанню суспільства й держави. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій будь-яке зволікання з їх впровадженням загрожує негативними економічними, технологічними, соціальними, політичними та іншими наслідками.

Отже, варто застосувати збалансований підхід до питання регулювання ШІ в Україні, що включав би його «м'яке» нормативне регулювання у певних сферах, з метою недопущення очевидних негативних наслідків, таких як порушення права на захист персональних даних, конфіденційність інформації, академічна недобросесність, ШІ-плагіат (видавання інформації, скопійованої за допомогою ШІ, за власні наукові доробки) та ін., а також оперативне реагування на потенційні виклики, що будуть виникати в процесі використання ШІ у різних галузях.

Необхідність правового регулювання штучного інтелекту, як одне із першочергових питань, що потребує вирішення, була визнана на державному рівні ще у грудні 2020 року, в затвердженій Кабміном Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [4]. Для вирішення цього питання у Плані заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки, затвердженому у травні 2021 року, було передбачено розробку та подання на розгляд Уряду проекту «акта Кабінету Міністрів України щодо схвалення Концепції законопроекту про розвиток штучного інтелекту» [5].

Анонсований законопроект не було ухвалено навіть у вигляді концепції, натомість Кабмін, у квітні 2024 року, схвалив Концепцію Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року, якою передбачалось у шестимісячний строк розробити проект відповідної програми [6].

Очевидно, що навіть якщо відповідна державна цільова науково-технічна програма буде прийнята та забезпечена відповідним державним фінансуванням, це не вирішить проблему правового регулювання штучного інтелекту, моделі якого постійно змінюються та вдосконалюються.

Справедливо зауважити, що «відставання» у правовому регулюванні штучного інтелекту характерне навіть для США та ЄС, хоча саме Європейський Союз демонструє найбільш відповідальний підхід у цьому питанні [7; 8].

Проте, для України, яка суттєво ослаблена внаслідок відкритої збройної російської агресії та постала перед масштабним викликом відновлення від наслідків війни, врегулювання проблемних питань

застосування ІІІ має набагато вищу вагу, особливо у таких стратегічних галузях, як наука та освіта.

Відсутність дієвої державної політики щодо ІІІ у сфері освіти та науки не сприяє його ефективному впровадженню в освітній процес, популяризації можливостей ІІІ та відповідальному (етичному) використанню його інструментів. При цьому, очевидно, що потенціал систем ІІІ є настільки потужним, що сьогодишнє нехтування його вивченням та широким впровадженням у всі сфери життєдіяльності вже в найближчому майбутньому може призвести до конкурентного відставання та загрожувати національній безпеці держави.

Отже, важливим завданням на сьогодні є пошук моделі публічного управління в сфері освіти і науки, що була б гнучкою, адаптивною та ефективною в часі (швидко, наскільки це можливо) і просторі (оптимальною на своєму рівні: державному, регіональному, місцевому) прийняття рішень. Відповідна модель публічного управління може бути реалізована шляхом зниження рівня державного впливу на освіту та науку через запровадження саморегулювання (співрегулювання) у цій сфері й передачі частини повноважень від державних органів освітнім і науковим саморегулювальним організаціям.

Саме саморегулювання може стати ефективним інструментом, завдяки якому учасники освітнього та наукового процесу зможуть реалізувати модель управління, що базуватиметься на таких принципах належного врядування, як залученість, врахування інтересів, орієнтація на консенсус, належне реагування, ефективність, результативність, прозорість та ін. [9].

В умовах високої світової конкуренції у сфері освіти та науки, що завдяки ІІІ ще більше посилюється, саморегулювання може стати інструментом підвищення якості освітніх послуг, який забезпечить необхідну гнучкість і адаптивність, зменшить бюрократичну складову, що дозволить більш оперативно реагувати на зміни, порівняно з моделлю класичного державного регулювання. Практична реалізація запропонованої моделі на початковому етапі потребуватиме внесення відповідних змін до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність». Проте, в подальшому, вдосконалення моделі відбуватиметься за рахунок її внутрішніх змін та самовдосконалення, без необхідності постійного проходження вартісних та тривалих у часі бюрократичних процедур.

Література:

1. Стебелев О. А. Штучний інтелект в освіті: можливості та виклики. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : IX Всеукраїнська наукова студентська конференція (м. Вінниця, 12 квітня 2024 р.). С. 159–161. URL: <https://jitas.donnu.edu.ua/article/view/15969/15869> (дата звернення: 19.01.2025).
2. Ілійчук Л. Штучний інтелект і якість освіти: можливості, виклики та загрози. *Науково-педагогічні студії*. 2024. Вип. 8. С. 232–248. DOI: 10.32405/2663-5739-2028-8-232-248
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 19.01.2025).
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1556-2020-p> (дата звернення: 19.01.2025).
5. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.05.2021 № 438-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/438-2021-p#Text> (дата звернення: 19.01.2025).
6. Про схвалення Концепції Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.04.2024 № 320-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go//320-2024-p#Text> (дата звернення: 19.01.2025)
7. Муравська Ю., Сліпченко Т. Правове регулювання штучного інтелекту в Україні та світі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 1. С. 188–195. DOI: 10.35774/app2024.01.188
8. Кузьменко О. В., Чорна В. Г., Островський С. О. Правове регулювання запровадження та використання штучного інтелекту. *Київський часопис права*. 2024. Вип. 1. С. 173–177. DOI: 10.32782/klj/2024.1.23
9. Принципи належного врядування. Реформа державного управління. URL: <https://par.in.ua/good-governance/principles-of-good-governance> (дата звернення: 19.01.2025).